

Komlós Aladár

Francia zsidó költők

A francia zsidó költészetben talán az a legnevezetesebb, hogy egyáltalán van. Nem arról van szó, hogy a francia irodalomnak vannak tehetséges zsidó művelői is. Ez természetes és szinte szóra sem érdemes dolog. De nevezetes és felemelő az, hogy vannak olyan francia zsidó írók is, akiknek költészetét tudatos zsidó érzés hatja át. Mert az első pillanatban nagyon meglepő lehet ez. Hiszen Franciaországban közép-európai mértékkel mérve, jóformán nincs is antiszemitizmus. A nagy gall nép nem szokta brutálisan figyelmeztetni a zsidót arra, hogy bélyeges. Az ő körében lehet asszimilálódni. De a gloire nemzetéhez, amely egy páratlanul ragyogó történelem és egy tündöklő kultúra kincseivel vonzza az idegen fajokat, érdemes is asszimilálódni. A Szajna partján nem aközött választ a zsidó, hogy egy szegény és barbár nép vagy az évezredes múltú Izrael fiának vallja-e magát, mint ahogy ez Keleten történik, hanem aközött, hogy a francia nép, a modern emberiség e centrális népének büszke tagja, vagy pedig egy megvetett, üldözött nép fia legyen.

A francia zsidóság szellemben és erkölcsben legkiemelkedőbb, legtisztább fiai között sokan választják az utóbbi sorsot. Vajon miért? Vajon mit találnak a zsidó lélekben olyan értéket, amelynek alapján a franciának is fölébe helyezik azt? Valljuk be, ez az érték a zsidók között sem lelhető meg útonútfélen. De köztük mégis gyakrabban lobog fel és izzóbb lánggal ég, mint a többi népeknél. A zsidó prófétaság ez: az Isten országa megteremtésének, az abszolút erkölcs, az abszolút jó földi megvalósításának hatalmas vágya. Hol van az a rideg zsidó kalmár, aki biztos lehetne felőle, hogy háza födele alatt a bölcsőben nem egy holnapi prófétát ringat-e? A modern francia zsidó költészet mindhárom legkiválóbb képviselője többé-kevésbé egyszersmind ennek a zsidó prófétaságnak is képviselője.

Az egyik, a huszonhárom éves korában, 1912-ben elhunyt Henri Franck – alighanem a legnagyobb méretű tehetség a három között – Istent keresi. Az abszolút értéket, amelynél meg lehetne állni. Mondhatnám: a fausti „schöner Augenblick”-

et. Ősei vallásában nem hisz többé – s most egész életén át keresi azt a szilárd pontot, amelyen mégis megvethetné a lábát. Keresi a barátságban, a francia köztársaság eszméjében, a szerelemben, a művészetben: sehol sem találja meg. Ő is volt annyira jólnevelt polgár, hogy ismerte és átérezte a felsorolt értékek kellemes voltát. De ő nem érte be azzal, amivel a jólnevelt polgár beéri. Ő telhetetlen metafizikai szomjúságával Istent, Istent akarta meglelni bennök, azt a pontot, amelynél már nincs tovább, a pillanatot, amelynek már szólni szabad: „verweile noch, du bist so schön!” A költők csinos csecsebecsüket, futó és felelőtlen hangulatok művészi mását fabrikálták még akkoriban, az impresszionizmus korszakában, mikor Henri Franck megalkotta azt a nagyszabású filozófiai lírai költeményt, a *La danse devant l'arche*-ot (*Tánc a frigyszekrény előtt*), amelyben az ő lelki és szellemi fejlődését megírta. Az útja végén arra jött rá, hogy Isten nem kívül áll, de benne van – magában a keresésben, nincs benne a frigylárában, de benne van a frigyláda előtti táncban.

*Ha üres a frigyláda,
hol a Törvényt meglelni vélted,
Nincs más valóság, csak a te táncod*

– írja.

Edmond Fleg (született (1874-ben) távolról sem oly mélyenjáró egyéniség, de – legalább külső méreteiben – ő is egy nagyszabású koncepció dolgozik. *Écoute, Israël* (*Halló, Izrael*) című munkájában kis lírai szimbolikus képek során meg akarja rajzolni a zsidóság történetét Ábrahámtól Wilsonig. Egy zsidó „Légende des siècles” volna tehát ez, egyelőre két könyv áll készen belőle. Főleg a leleményesség bámulatos költeményeiben, amellyel Izrael történetének és mondakörének minden darabját szimbolikussá tudja emelni, és a képzelet ereje, amellyel a múltat és a Keletet megjeleníti. Míg Franck szerint a zsidóság „egy Istent adott a világnak, azután meghalt”, Fleg hisz a zsidóság messiási hivatásában. Szellemben mondja:

*Nem ledőlt templom az, melyért könnyetek hull,
Amelyért ti sírtok, fel sem épült még az.*

A mai francia zsidó költők feje André Spire (szül. 1868-ban). Verseiben nem hamvas és lázas művészi látomások kapnak meg első sorban, hanem a mögöttük levő ember, az érett, tiszta és jó ember, aki megfürdött minden szenvedésben. Az öröm, amelyet költeményei olvastán érzünk, lényegében talán a felfedezés, a rejtett dolgok megismerésének öröme. Mert Spire versei lépten-nyomon a lelki élet ismeretlen rezdülleteire világítanak rá. A zsidó és a keresztény ember viszonya nagyon érdekli őt. Itt egy új bányát tár fel Spire, amelyben előtte még senki sem bányászott. Tisztán látja a zsidó és a francia lélek különbségeit. Sajátos, új zsidó témákat hoz fel ebből az általa feltört tárnából, képeket az asszimiláció és a nemzeti öntudatra ébredés közt tántorgó nyugati zsidó vergődéseiről és talpraállásairól. Érti ugyan a francia lélek értékeit és vonzását, de a maga próféta lelkéért mégis többre tartja magát nála. Ijedten kérdi:

*Ó drága ország,
ki már elnyeltél annyi fajt,
el akarsz nyelni engem is?*

Nem, ő nem akar finommá szürkülni és felfohászcodik:

*Ó láz, ó szomorúság, ó hevülés, ó hóbort,
ti győzhetetlen szellemek,
kiknek felszenteltem én,
mi lennétek nélkületek?
Jöjjetek hát s védjétek meg
e boldog ország szűz eszéssége ellen.*

Annál mélyebb a megvetése azok iránt a zsidók iránt, akik a maguk ősi, isteni lelkét készek eladni a környező uralkodó nép felszínes modor-értékeiért. Melyik nyugati zsidónak nem tapint titkos elevenére Spire szatirikus verse:

*Örülsz, ugye örülsz?
Az orrod csaknem egyenes, bizony Isten!
És aztán annyi kereszténynek görbe kicsit az orra!*

Valóban, az ember azt hihetné néha ezeknek az ismerős problémájú verseknek az olvasásakor, hogy nem is egy Szajna-, hanem egy Duna-parti költő van előtte. Ha persze a Spire szempontjainak és követeléseinek nálunk szokatlan férfiasága, emelkedettsége és tisztasága nem ébresztene rá a valóságra.

André Spire

Örülsz, ugy-e örülsz?

*Izrael két ellentétes dologra
törekszik: olyan akar lenni,
mint a többiek s meg akarja
őrizni egyéniségét. Renan*

*Örülsz, ugye örülsz?
Az orrod csaknem egyenes, bizony isten!
És aztán annyi kereszténynek görbe kicsit az orra!*

*Örülsz, ugye örülsz?
Az arcod szinte nem is moccan!
És aztán sok kereszténynek mozgékony az arca!*

*Örülsz, ugye örülsz?
A hajad alig göndör, bizony isten!
És aztán nem is minden kereszténynek egyenes a haja!*

*Örülsz, ugye örülsz?
A vállad, a kezed alig gesztikulál!
Eh, néha keresztények is beszélnek a kezükkel!*

*Örülsz, ugye örülsz?
Hisz szinte nem is hosszú a koponyád!
És aztán egyes keresztényeknek sem kerek a fejük!*

*Örülsz, ugye örülsz?
A keresztények meghívják minden ünnepségükre!
S már tudsz ott majdnem oly rosszul viselkedni, mint ők!*

*Utcai- és tenisz-ruhában, szmokingban, zsaketben
jól el tudod raccsolni: „mily remek”, „gyönyörű”,
ugyanolyan elegánsan, mint köztük az utolsó.*

*Örülsz, ugye örülsz?
Estélyük végén elvissznek oda,
ahol minden mulatságuk végződik!*

*Gyeplőt eleresztve
mulatoznak ők. Abba se hagyják,
de te – mit csinálsz te ott a zugban?*

*Mit csinálsz ott a zugban, elszontyolodva,
teli szánalommal, teli megvetéssel? félszegen,
Zsidó, gyomor kéne ehhez!*

*Mennyi simulékonyság, remegés,
próbálkozás – s ez lett a vége.*

*Fel a fejjel, tégy úgy, mint a többiek,
vagy kicsúfolnak az orrod miatt!*

*Űzd el hát derék ősi lelked,
mely ide is kísértetni jár!*

Franciaországhoz

*Ó drága ország,
ki már elnyeltél annyi fajt,
el akarsz nyelni engem is?
Nyelved formálja lelkemet.
Világos gondolatokra készítesz.
Mosolyt parancsolsz ajkaimra.
És ápolt nagy síkságaid,
megóvott, kímélt erdeid,
erdeid, hol nincs félelem,
dombjaid puha vonala,
lassú folyóid, szőlőid, városaid...
nagyon rabul ejtettek engem.
Szeretni fogom én is a szóharcokat,
a fírléfáncot, a szalagokat,
az énekes-kávéházakat, a bretlit,
a díszleteket, a szalonokat?
Biztos lesz az én mozgásom is?
Módozeres leszek én is,
mint konybakertjeid;
karcosú, sorvadó s kimerült,
mint sövényeid nyírott tölgyei?
A földhöz fogok simulni,
mint szelídített almafáid?
Színes versikéket fogok ujjaimon kimérni
csipkébe-burkolt, kedves hölgyeid számára?*

*Finom módor, engem is ugye elszürkíténél!
Szeretnéd az én lelkem is megnyomortítani, hencegés!
Ó láz, ó szomorúság, ó hevülés, ó hóbort,
ti győzhetetlen szellemek, kiknek felszenteltem én,
mi lennék én nélkületek? Jöjjetek hát s védjétek meg
e boldog ország száraz eszéssége ellen.*

KOMLÓS ALADÁR FORDÍTÁSAI

André Spire

Parancs

*Oly sok mindent tud a szívem, túlcsondul benne a szellem,
és így szívem vérzik a mellkasomban.*

Heinrich Heine

*Én úgy szerettem mindent:
Falvakat, dűlőutakat,
Titeket is, zöld és vörös csíkos, gyermekjáték-szerű
Szelíd skarabeuszbogarak, kik rámásztatok
kezemre,
És titeket, daloló patakok,*

*És titeket, sudár füvek,
Kik elfogtatók előlem az eget, ha a mezőn bevertem,*

*Az illatos hársat és lábánál a padot,
És a patakot és a mindig telt vályúkat,
Sziklafalon, tópartokon a kecskék csapatát,*

*És a főutcán túlközlő csordáslegényt,
És a teheneket, nyakukban méla kolomppal,
– Hangja akár egy romantikus operanyitányban
Az esőt imitáló zagyva moraj –
A mezőkkel és fenyőkkel, kunyhókkal, fészerekkel
Tarkázott sziklás begyeket,
Hol a legszebb déli fekvésű enyhe lankán
Barátságos fogadó emelkedik,*

*És téged is, kéklő horpaszú tó,
Hisz amint dagadó hullámaid mélyén megláttam
A kuszálódnó vízínövényeket,
Hinni kezdtem az összes istenekben!*

*Aminthogy téged is, Hold, csüggedetlen lámpás,
És az esthajnalcsillagot, e „távoli hírmondót”,
És az elcsituló szelet,
És a csillagok pislákoló flitterei
Felé lengedező illatokat,
És Chateaubriand-t és Rousseau-t!...*

*De ó, ha tudnátok, mennyivel többet ér nálatok
A városi nő, aki
Eleven tekintetét még sosem vetette rátok,
És aki nem lát, nem alkot véleményt, gondolkodni
se képes,
De festett ajkai szüntelenül vonaglanak,*

*ő zokog és mosolyog és nevet, festi, villogtatja a
körmét,
Hiába zsúfolódnak a metrón,
Tolonganak termekben,
Hánykódnak a tömegben
Fogadkozásaink, lelkifurdalásaink és az undor,
Egyenes vonalú vagy buggyos vagy feszülő
szoknyái,*

*Festett arca, testének melege, csípői
Ki tudja, honnan jövő parancsot küldenek felénk.*

LACKFI JÁNOS FORDÍTÁSA